

การศึกษาวิถีชีวิตคนกับป่า กรณีศึกษาชุมชนในบริเวณเขตป่าสัมปทานป่า
สงวนแห่งชาติดงใหญ่ ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์
**A Study Way of Life and Forest : A Case of Communities In Dongyai
National Forest Reserves, Lom Nang Rong Locality, Non Din Daeng
District , Buriram Province**

วาสุณี ศรีศิลป์กร¹

Wasunee Srisilpakorn²

บทคัดย่อ

การศึกษาวิถีชีวิตของคนกับป่า ในพื้นที่ป่าสัมปทานป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ ตำบลนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาวิถีชีวิตการกินอยู่ของชุมชนเก่าบาตร ซึ่งเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตป่าสัมปทาน ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ และศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเก่าบาตรในมิติวิถีการกินอยู่ ใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ มีจำนวนผู้ให้สัมภาษณ์ 20 คน โดยการสุ่มตัวอย่าง ได้รับการตอบแบบสัมภาษณ์ 20 คน คิดเป็น ร้อยละ 100 จากการศึกษาพบว่ารูปแบบการใช้ชีวิตของชาวบ้านเก่าบาตรนั้นได้รักษาวัฒนธรรม วิถีการปฏิบัติ และภูมิปัญญาในการหาอยู่หากินของคนอีสานไว้

คำสำคัญ: คนกับป่า, บ้านเก่าบาตร, ป่าดงใหญ่

Abstract

This study aimed at evaluating the community interaction between way of life in human and forest in the concessionary forest at Dong Yai national forest, Nang Rong District, Done Din Daeng, Buriram Province. The objectives were to study cultural resources management of the Kao Batr community with the quality research by interview of 20 samples. The result found that Kao Batr community preserve their original culture from Northern East of Thailand.

Keywords: Human and forest, Kao Batr Community, Dong Yai forest

¹ นักศึกษามหาบัณฑิต, คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 0901012552, Email:dorae_mon_ultraman@hotmail.com

² Master's Student, Archaeology, Silpakorn University, 0901012552, Email:dorae_mon_ultraman@hotmail.com

บทนำ

ป่าไม้เป็นหนึ่งในทรัพยากรธรรมชาติที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะป่าไม้เป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบปัจจัย 4 คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรคเป็นตัวแปรสำคัญที่สร้างความสมดุลให้กับธรรมชาติ เมื่อมีป่าไม้ก็มีแหล่งน้ำ เมื่อป่ามีความอุดมสมบูรณ์ พืชพรรณนานาชนิดก็จะเจริญเติบโต สัตว์สามารถดำรงชีวิตและขยายพันธุ์ได้ตามธรรมชาติ มนุษย์เองได้รับประโยชน์ทั้งทางตรงและทางอ้อมจากความอุดมสมบูรณ์ของป่าเช่นกัน อีกทั้งยังมีความผูกพันกับป่าในลักษณะของการพึ่งพิงป่าเพื่อการดำรงชีวิต คือ การหาอาหารจากป่า เช่น พืชผักสมุนไพร หน่อไม้ ผักหวาน การล่าสัตว์ จากแหล่งน้ำธรรมชาติ จากในป่าบ้าง อาทิ การหาไขมดแดง แม้กระทั่งการนำไม้จากปามาสร้างบ้านเรือน เป็นต้น นอกจากนี้ป่ายังเป็นเสมือนเกาะกำบังให้คนในบ้านมีอากาศที่บริสุทธิ์หายใจ มีร่มบังแดดในเวลาที่ร้อน มีหลังคาจากใบไม้กึ่งไม้ช่วยชะลอความแรงของฝน จะเห็นได้ว่าสิ่งมีชีวิตบนโลกใบนี้ล้วนต้องการพึ่งพาอาศัยป่าทั้งทางตรงและทางอ้อมทั้งสิ้น ชาวบ้านในชุมชนที่มีอาณาเขตติดกับพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ก็มีการพึ่งพาอาศัยป่ามาโดยตลอดเช่นกัน สรรหาทรัพยากรจากป่าไม้เพื่อการดำรงชีพในครัวเรือน หากได้มากก็นำไปขายในตลาด เป็นการสร้างรายได้ให้กับชาวบ้านอีกทางหนึ่งด้วย

ป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ อยู่ในเขต ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดงจังหวัดบุรีรัมย์ สภาพป่าก่อนปีพุทธศักราช 2550 มีความอุดมสมบูรณ์ มีแหล่งน้ำและแหล่งอาหารให้ทั้งสัตว์ป่าและชาวบ้านรอบป่า หลังจากการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 1 เป็นต้นมา จากนโยบายที่มุ่งพัฒนาส่งเสริมการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อป้อนโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการบุกรุกพื้นที่ป่าของชาวบ้านเพื่อต้องการพื้นที่ทำกิน

ชุมชนเก่าบาตรเป็นชุมชนที่อยู่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ ในปีพุทธศักราช 2552 สาเหตุที่เข้ามาเพื่อต้องการให้เจ้าหน้าที่รัฐกรมป่าไม้จัดสรรพื้นที่เขตป่าสงวนให้เป็นที่ทำกินให้กับคนในชุมชน แต่รัฐบาลไม่สามารถทำตามข้อเรียกร้องจากชุมชนได้ ชาวบ้านชุมชนเก่าบาตรจึงได้ตั้งถิ่นฐานที่อยู่อาศัยและทำการเกษตรในพื้นที่ป่าสงวน ในการที่มีชุมชนเข้าไปอาศัยในพื้นที่ป่า ชาวบ้านได้นำหลักความเชื่อประเพณีที่ติดตัวเข้ามาด้วย และได้นำวัฒนธรรมความเชื่อของตนเข้ามาจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่เพื่อให้ป่ากลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง เพื่อเป็นการเพิ่มปริมาณอาหารตามธรรมชาติและเพื่อสร้างอาชีพและรายได้ให้กับคนในชุมชนด้วย(ชุมชนเก่าบาตร. “เอกสารชุมชนตำบลลำนางรอง 2554.” 15 มกราคม 2554)

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. ศึกษาวิถีชีวิตการกินอยู่ของชุมชนเก่าบาตร ที่อาศัยอยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์
2. ศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนบ้านเก่าบาตรในมิติวิถีการกินอยู่

วิธีการศึกษา

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิถีชีวิตคนกับป่า กรณีศึกษา ชุมชนในบริเวณเขตป่าสงวนแห่งชาติคงใหญ่ ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ เป็นการศึกษาโดยใช้ระเบียบวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อศึกษาภูมิปัญญา วิถีชีวิตในมิติการกินอยู่ วัฒนธรรมความเชื่อ และศึกษาแนวทางการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนเก่าบาตรโดยการ

จัดการนั้นเป็นการศึกษาเพื่อนำเสนอแนวทางให้ชุมชนอยู่กับป่าไม่ได้อย่างมีความสุขและใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า ทรัพยากรทางวัฒนธรรม คือ วิถีชีวิตที่ชุมชนมีความสัมพันธ์กับป่า และผู้ศึกษาได้ดำเนินการดังนี้(นิศา ชูโต. การวิจัยเชิงคุณภาพ : 2551)

วิธีดำเนินการศึกษา

ในการศึกษาวิถีชีวิตคนกับป่า มีขั้นตอนการศึกษาดังนี้

1. การศึกษาจากเอกสาร (Documentary Study) เป็นการรวบรวมข้อมูลจากการศึกษา แนวคิด ทฤษฎี และข้อมูลอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษา ในเรื่องการศึกษาพื้นที่ป่า ทรัพยากรป่า ที่ตั้งชุมชน นอกจากนี้ยังมีการศึกษาข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ที่ศึกษาจากหนังสือ แผนที่ รวมทั้งสื่ออินเตอร์เน็ตและข้อมูลจากหน่วยงานทางราชการที่เกี่ยวข้องการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม(Field Study)

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม (Field Study) ที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต ของชุมชนเก่าบวตรที่อาศัยอยู่ในพื้นที่เขตป่าสัมปทาน ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ ตำบลลำนางรอง อำเภอลำนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์ โดยการเก็บข้อมูลปฐมภูมิเป็นการเก็บข้อมูลจากการสำรวจข้อมูลภาคสนาม โดยการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ คือ การสัมภาษณ์โดยใช้แบบสัมภาษณ์ และโดยการพูดคุยโดยไม่ใช้แบบสัมภาษณ์ ในแบบสัมภาษณ์ ผู้ศึกษาต้องการข้อมูลคือ ประวัติความเป็นมาของชุมชน วิถีชีวิตการอยู่ร่วมกับป่า ในมิติที่เกี่ยวกับอาหาร การหาอยู่หากิน ประเพณีความเชื่อ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้ศึกษามีหลักสำคัญ คือ ต้องเข้าใจกับทรัพยากรวัฒนธรรมเพื่ออธิบายให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าที่แสดงออกมาในรูปแบบการดำรงชีวิตเป็นการนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ นำมาถอดบทความ และ

เรียบเรียงให้เป็นระบบระเบียบ โยงการจัดหมวดหมู่แบ่งเป็นข้อมูลทั่วไปของหมู่บ้าน ความเชื่อ ประเพณี และวัฒนธรรมของชุมชน ในส่วนนี้มีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลจากแหล่งต่างๆ ว่ามีความเหมือนหรือต่างกันหรือไม่ หากข้อมูลที่ได้มาพบว่าเหมือนกันแสดงว่าข้อมูลที่ได้มามีความถูกต้อง

ข้อมูลที่ได้จากเอกสารและกระสัมภาษณ์ที่มีความสมบูรณ์แล้ว นำมาวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุ แนวทางการแก้ไข เพื่อใช้วิเคราะห์และบรรยายลักษณะส่วนบุคคล สภาพเศรษฐกิจ สังคม และแบบแผนการจัดการ ตลอดจนทัศนคติของคนในชุมชน จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เพื่อเขียนรายงานโดยใช้หลักการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมมาใช้ประกอบการวิเคราะห์การเขียนรายงานผู้ศึกษาได้แบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 คือ การศึกษาสภาพป่า ทรัพยากรในป่า เพราะป่ามีความหลากหลายทางชีวภาพ จึงจำเป็นต้องศึกษาแหล่งพื้นที่ละเอียดให้เข้าใจเพื่อนำไปสู่การอธิบายในวิถีชีวิตคนกับป่าได้อย่างชัดเจน

ขั้นที่ 2 ศึกษาวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกับป่าของชุมชนเก่าบวตร คติความเชื่อ วิธีการหาอยู่หากิน การใช้ทรัพยากรป่า การอนุรักษ์ป่า และภูมิปัญญาท้องถิ่น

ขั้นตอนที่ 3 คือ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และแบบสัมภาษณ์ และข้อมูลที่เข้าไปใช้พื้นที่ทำกินในพื้นที่สัมปทานเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่โดยนำข้อมูลทั้งสองมาวิเคราะห์ในเชิงพรรณนาความ และสถิติเชิงพรรณนาโดยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ มาประกอบการวิเคราะห์และนำผลการศึกษาที่ได้ เสนอออกมาในรูปแบบการบรรยายพรรณนาความ เพื่อสร้างข้อสรุปที่เกิดขึ้น และนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ขอบเขตการศึกษา

1. **พื้นที่ในการศึกษา** ผู้ศึกษาเลือกศึกษาพื้นที่ บ้านเก่าบาตร ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ มีจำนวนประชากร 290 คน จำนวน 136 ครัวเรือน ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นหลัก มีอาชีพเสริมคือ เก็บของป่า ลักษณะเด่นของชุมชนนี้คือ มีวิถีที่พึ่งพิงธรรมชาติมาก มีสาธารณูปโภคครบครัน แต่ก็ปรับตัวให้พึ่งพิงธรรมชาติมากกว่าพึ่งเทคโนโลยีที่ทันสมัยมากกว่า

2. แหล่งข้อมูลและผู้ให้ข้อมูล

แหล่งข้อมูลในการศึกษานี้มีแหล่งข้อมูล 2 ส่วน คือ

ข้อมูลจากการค้นคว้าในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่กรณีศึกษาซึ่งเป็นข้อมูลที่ยังไม่ผ่านการสังเคราะห์เพื่อตอบจุดประสงค์ที่ผู้ศึกษากำหนดไว้

ข้อมูลที่ได้จากการเก็บข้อมูลภาคสนามและการตอบแบบสัมภาษณ์ ข้อมูลดังกล่าวจะเป็นข้อมูลเชิงลึก ที่ผู้ศึกษาจะนำมาสังเคราะห์เพื่ออธิบายและตอบจุดประสงค์ของงานวิจัยนี้

ผู้ให้ข้อมูล การศึกษานี้ได้เลือกศึกษาเฉพาะชุมชนเก่าบาตร ดังนั้นข้อมูลหลักจึงมาจากชาวบ้านเก่าบาตรเป็นหลัก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูล เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยและเก็บรวบรวมข้อมูลวิจัยครั้งนี้ ได้แก่

ตัวผู้ศึกษา ซึ่งเป็นผู้ลงผู้ที่เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เพื่อหาข้อมูลที่เกี่ยวข้อง นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลที่ได้ เพื่ออธิบายรูปแบบวิถีชีวิตการอยู่ร่วมกับป่าตามสภาพความเป็นจริง

เอกสารต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับกรณีศึกษาทั้งที่เป็นการศึกษาในพื้นที่ใกล้เคียง อีกทั้งหนังสือ วารสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวกับวิถีชีวิตคนกับป่า การพึ่งพา

อาศัยป่า เป็นต้น

แบบสอบถาม เพื่อศึกษาการใช้ทรัพยากรของคนในชุมชน ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น การพึ่งพาป่า และประเพณีความเชื่อโดยรายละเอียดของผู้ตอบแบบสอบถาม

ประชากร

ในการศึกษานี้ ประชากรที่ศึกษา คือกลุ่มประชากรที่เข้ามาใช้พื้นที่ทำกินในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ บริเวณป่าสัมปทาน คือชุมชนเก่าบาตร ตำบลนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์ ที่มีสถานภาพเป็นหัวหน้าครอบครัว และเป็นแนวร่วมในการเข้าใช้พื้นที่สัมปทานของป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ โดยอาศัยการสูมตัวอย่าง 20 คน โดยวิธีการสูมตัวอย่าง จะเลือกจากกลุ่มผู้นำชุมชน ผู้นำครอบครัว และกลุ่มประชากรที่เข้ามาอยู่ในเขตป่าสงวนในช่วงยุคแรกๆ

การวิเคราะห์ข้อมูล

การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และแบบสัมภาษณ์ราษฎรที่เข้าไปใช้พื้นที่ทำกินในพื้นที่สัมปทานเขตป่าสงวนแห่งชาติป่าดงใหญ่ โดยนำข้อมูลทั้งสองมาวิเคราะห์ในเชิงพรรณนาความและสถิติเชิงพรรณนาโดยใช้กรอบแนวคิดและทฤษฎีต่างๆ มาประกอบการวิเคราะห์ และนำผลการศึกษาที่ได้เสนอออกมาในรูปแบบการบรรยายพรรณนาความเพื่อสร้างข้อสรุปที่เกิดขึ้น รวมทั้งเสนอแนวทางในการจัดการทรัพยากร เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

ผลการศึกษา

จากการศึกษา วิถีชีวิตชุมชนเก่าบาตรที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตป่าสัมปทาน ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง

จังหวัดบุรีรัมย์ สามารถสรุปได้ดังนี้ ป่าดงใหญ่เป็นพื้นที่ป่าผืนสุดท้ายของจังหวัดบุรีรัมย์ เป็นผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มีความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพันธุ์นานาชนิด ป่าดงใหญ่ได้ถูกยกให้เป็นป่าสงวนแห่งชาติในวันที่ 19 ตุลาคม ปีพุทธศักราช 2507 ตามพระราชบัญญัติป่าสงวนแห่งชาติ 2507 และในปีพุทธศักราช 2530 รัฐบาลได้มีนโยบายแก้ไขพื้นที่เสื่อมโทรมโดยการให้ภาคเอกชนเข้ามาสัมปทานพื้นที่ป่าเสื่อมโทรมเพื่อปลูกสวนป่า พืชเศรษฐกิจ คือ ต้นยูคาลิปตัส การสัมปทานป่าได้มีมาโดยตลอด จนในปีพุทธศักราช 2552 ได้เกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ป่าไม้และชุมชนสาเหตุมาจากป่าสัมปทานกำลังจะหมดสัญญาในปีพุทธศักราช 2552 ชาวบ้านจึงได้รวมตัวกันเพื่อเรียกร้องขอพื้นที่ทำกิน ชาวบ้านที่มาชุมนุมนี้มาจากชุมชนหมู่ 11 และหมู่ที่ 10 ตำบลลำนางรอง อำเภอโนนดินแดง จังหวัดบุรีรัมย์

จากการที่ชุมชนขอพื้นที่ทำกินจากเจ้าหน้าที่ป่าไม้ไม่เป็นผล ชาวบ้านจึงรวมตัวกันอพยพเข้ามาอยู่ในพื้นที่เขตป่าสัมปทานเมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม ปีพุทธศักราช 2552 และตั้งชื่อชุมชนว่า “แก๊บาตร”

จากการที่ชุมชนเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตป่าสัมปทานจึงเป็นเหตุให้ชาวบ้านตกเป็นผู้บุกรุกป่า และสาเหตุของการบุกรุกป่า คือ ความต้องการที่ทำกิน และจากการที่ชาวบ้านเข้ามาอาศัยพื้นที่ป่าชาวบ้านได้นำ ภูมิปัญญาเข้ามาในพื้นที่ โดยอยู่ในรูปแบบของวิถีชีวิตการอยู่อาศัย วิธีการหาอาหาร ประเพณีความเชื่อ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมจากการศึกษาในครั้งนี้สามารถสรุปได้ว่า วัฒนธรรมชุมชนแก๊บาตรมี 2 ประเภท คือ

1. ประเพณีความเชื่อ เนื่องจากชุมชนแก๊บาตรเป็นชุมชนใหม่ที่เริ่มก่อตั้งชุมชน ในปีพุทธศักราช 2552 จนกระทั่งปีที่ผู้ศึกษาได้ทำการเก็บข้อมูล ชุมชนมีอายุ 4 ปี ทำให้ประเพณีวัฒนธรรม ความเชื่อของชุมชนแก๊บาตรค่อนข้างมีน้อย ใน 1 ปี มีการประกอบพิธีเพียง 5 ครั้งและ

จากการศึกษาพบว่า ประเพณีพิธีกรรมที่ติดตัวมาจากถิ่นเดิม ชาวบ้านแก๊บาตรมี 2 พิธีกรรม คือ การทำบุญเบิกบ้าน และการเลี้ยงศาลปู่ตา ทั้ง 2 พิธีกรรมนี้เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชนอีสานที่ถูกถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ดังที่ชนัญ วงษ์วิภาค ได้กล่าวไว้ในเรื่องการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน นอกจากชาวบ้านแก๊บาตรจะมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ติดตัวมาแล้ว ยังได้นำภูมิปัญญามาจากภายนอก คือ พิธีกรรมบวชป่าที่เป็นความเชื่อของชุมชนทางภาคเหนือ ปัจจุบันชุมชนภาคอีสานได้นำพิธีกรรมนี้มาใช้อย่างแพร่หลาย เพื่อเป็นการอนุรักษ์ต้นไม้และป่าให้คงความอุดมสมบูรณ์ จากการศึกษพบว่า ก่อนหน้าที่ชุมชนจะอพยพเข้ามาอาศัยในพื้นที่นั้น ไม่เคยมีการทำพิธีบวชป่าแต่อย่างใด เป็นการนำเอาการบวชป่าเข้ามาเพื่อปกป้องป่าและสภาพแวดล้อมที่ตนเองอยู่ การนำเอาพิธีบวชป่าเข้ามาของชุมชนแก๊บาตร (เอกวิทย์ ณ ถลาง)

ประเพณีความเชื่อของชุมชนแก๊บาตรมีทั้งแบบที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมและความเชื่อที่ได้จากการปรับสภาพตามสิ่งแวดล้อม แสดงให้เห็นว่า ความเชื่อและประเพณีทั้ง 5 ของชุมชนแก๊บาตรเป็นภูมิปัญญาชุมชนจากการศึกษา ก่อนที่ชาวบ้านชุมชนแก๊บาตรจะเข้ามาอยู่ในพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติ ได้มีการประกอบพิธีทางศาสนาและความเชื่ออยู่แล้ว เมื่อเข้ามาอาศัยในพื้นที่นี้จึงนำความเชื่อเหล่านี้ติดตัวเข้ามาด้วย ความเชื่อของชุมชน ส่วนหนึ่งมาจากความศรัทธาที่ชาวบ้านมีอีกส่วนหนึ่งคือการนำวัฒนธรรมมาเป็นข้อต่อรองกับเจ้าหน้าที่กรมป่าไม้เพื่อเรียกร้องขอพื้นที่ทำกิน ผู้ศึกษามีความเห็นที่ไม่ควรทำ การนำวัฒนธรรมความเชื่อมาปรับใช้ เพื่ออนุรักษ์ป่า การพึ่งพิงป่าเป็นเรื่องที่ดี แต่ควรมาจากจิตสำนึกในการรักและหวงแหนป่า ต้องการรักษาพื้นที่ป่า มากกว่าการนำวัฒนธรรมมาเป็นเครื่องต่อรองกับรัฐบาล

2. วิถีชีวิตในการศึกษาครั้งนี้ผู้ศึกษาได้เน้นในประเด็นการหาอยู่หากินของชุมชนแก๊

บาตร แหล่งทรัพยากรอาหารที่สำคัญมี 3 แหล่ง คือ น้ำ ป่า และทุ่งนา ชาวบ้านสามารถหาอาหาร มาพื้นที่ได้อย่างมากมาย เป็นการพึ่งพิงไม่ใช้การทำลายมีวิธีการเลือกสรรทรัพยากร เช่น การเลือก เก็บเห็ดระโงก ต้องเก็บในเวลากลางคืน เป็นการ นำภูมิปัญญาเข้ามาใช้ในการเลือกสรรอาหาร สุริวงษ์ พงศ์ไพบุลย์ ได้จำแนกภูมิปัญญาชาวบ้านไว้ใน เรื่องภูมิปัญญาชาวบ้านเพื่อการยังชีพ ในส่วนของภูมิปัญญาที่เกี่ยวกับการหากิน เริ่มตั้งแต่การ เก็บเกี่ยว เช่น ภูมิปัญญาการหาของป่า ลำสัตว์ ตีผึ้ง การทำเครื่องมือจับสัตว์น้ำ เป็นต้น

นอกจากนี้ความสามารถในการหา ทรัพยากรอาหารแล้ว ชาวบ้านในชุมชนสามารถ สร้างอุปกรณ์การหาอาหารได้ด้วยตนเอง เป็นการ นำองค์ความรู้ที่ได้รับการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น วิธีการสร้างเครื่องมือหาอาหารของชุมชนเก่าบาตร จึงเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ติดตัวชุมชนมาด้วย (สุริวงษ์ พงศ์ไพบุลย์ 2540)

วิถีชีวิตชุมชนเก่าบาตรมีการพึ่งพิงป่า เป็นสำคัญ เพราะป่าเป็นแหล่งปัจจัย 4 แต่การ ที่ชุมชนมีการพึ่งพิงป่ามากเกินไป อาจจะทำให้ สภาพป่าขาดสมดุล การใช้ทรัพยากรจากแหล่ง ทรัพยากรธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่สำคัญ ชุมชนเก่า บาตรมีกฎระเบียบในการใช้ทรัพยากรร่วมกัน แต่ ยังไม่ครอบคลุม ควรตั้งกฎละเว้นช่วงเวลาในการ หาของป่า เป็นการปิดป่าเพื่อให้ป่าได้ฟื้นตัว

จากปัญหาความขัดแย้งระหว่างเจ้าหน้าที่ ป่าไม้กับชุมชนเก่าบาตรที่ผ่านมา ทำให้ทางรัฐบาล และกรมป่าไม้ตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น จึงได้ จัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้เกี่ยวกับการอนุรักษ์ป่า ป้องกันไฟป่า รวมถึงกิจกรรมผู้พิทักษ์ป่า และสาน สัมพันธไมตรีกับชาวบ้าน เพื่อลดความรุนแรงของ ปัญหาที่เกิดขึ้น ผลจากการเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ทำให้เจ้าหน้าที่ป่าไม้และชาวบ้านสามารถ พูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันได้ แต่ก็ยังคงมี ความขัดแย้งกันอยู่ กิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นผลมาจาก เจ้าหน้าที่ป่าไม้ บร.5 ได้เห็นวิธีอนุรักษ์ป่าไม้ของ

ชุมชนเก่าบาตร คือ การปลูกป่าทดแทน การสร้าง ฝายชะลอน้ำเห็นว่าควรจัดกิจกรรมเพื่อให้ความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้อง และเพื่อเป็นการป้องกันไม่ ให้มีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพิ่มเติมจากเดิม ซึ่งเป็นการ แก้ไขปัญหาที่ทางรัฐบาลสามารถทำได้

ปัญหาความขัดแย้งของชุมชนเก่าบาตร กับกรมป่าไม้ เป็นปัญหายืดเยื้อกันมานาน เพราะ ไม่สามารถหาทางออกได้ จากการศึกษาผู้ศึกษามี ความเห็นว่า ปัญหานี้เป็นเรื่องละเอียดอ่อน ต้องใช้ ความเข้าใจทั้ง 2 ฝ่าย ต้องหาจุดกึ่งกลางที่ชุมชนรับ ได้และกรมป่าไม้สามารถให้ได้ เช่น การยินยอมให้ ชุมชนสามารถทำกินในพื้นที่ได้ แต่ไม่สามารถออก เอกสารสิทธิ์การครอบครองได้ ไม่สามารถขายได้ หรือจัดเป็นโฉนดชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนสามารถใช้ประโยชน์จากพื้นที่ได้ โดยไม่ต้องวิตกกังวลใน เรื่องการบุกรุกพื้นที่ และออกกฎข้อบังคับในการ ใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่า โดยการร่วมตั้งกฎร่วมกับ ชุมชนเก่าบาตร เพื่อให้ความเข้าใจตรงกัน

แนวทางการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม ของชุมชนเก่าบาตร ได้อยู่ในรูปแบบวิธีการหาอยู่ หากิน คือวิธีการอาศัยอยู่ร่วมกับป่า การประกอบ อาชีพ และการหาอาหารจากป่าซึ่งชาวบ้านได้ นำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาปรับใช้ให้เข้ากับสภาพ แวดล้อมที่เป็นอยู่ เพื่อการดำรงขึ้นให้สอดคล้อง กับธรรมชาติ เป็นการปรับตัวเพื่อความอยู่รอด จากการศึกษพบว่า การหาอยู่หากิน วิธีการหา อาหาร การสร้างเครื่องในการหาทรัพยากรอาหาร การถนอมอาหาร การอนุรักษ์รวมถึงการประกอบ พิธีความเชื่อของชุมชนเก่าบาตร เป็นกระบวนการ จัดการทรัพยากรวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของวิถี ชีวิตและประเพณีความเชื่อ (สายันต์ ไพรัชญาจิตร 2548)

การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของ ชุมชนเก่าบาตรอยู่ในรูปแบบของภูมิปัญญาการใช้ ชีวิต การหาแหล่งอาหาร หาทรัพยากรอาหาร การ ทำอาหาร การถนอมอาหาร รวมถึงความเชื่อ อยู่ ในมิติของการหาอยู่หากิน สามารถเป็นตัวอย่างให้

กับชุมชนใหม่หรือชุมชนที่มีการพึ่งพิงอาศัยป่า แต่ไม่รู้วิธีการอยู่ร่วมกันกับป่า การจัดการทรัพยากรวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่สำคัญ การนำไปใช้ในการปรับใช้ในดำเนินชีวิตเพื่อให้ภูมิปัญญาเหล่านี้คงอยู่สืบไป

ข้อเสนอแนะ

1. ป่าไม่ควรหาทางออกให้ชุมชน เช่น การอนุญาตให้ทำกินในพื้นที่ได้ แต่ไม่ให้ถือครองกรรมสิทธิ์ ใด ๆ และตั้งกฎระเบียบ ที่ผ่านมติที่ประชุมชนของชุมชนด้วย

2. กรมป่าไม้ควรให้สิทธิ์ชุมชนเก็บบาตรในการทรัพยากรป่าไม้และสิทธิ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เพราะชุมชนเองตระหนักถึงความสำคัญของป่าในฐานะที่เป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัย จึงจำเป็นต้องอนุรักษ์เพื่อความอยู่รอดของชุมชน

3. จากวิธีการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมของชุมชนเก็บบาตร สามารถเป็นตัวอย่างให้กับชุมชนอื่นๆ ได้

4. ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่มีพื้นที่ประมาณ 631,250 ไร่ ควรมีการศึกษาความหลากหลายทางชีวภาพของผืนป่าแห่งนี้ เพื่อเป็นข้อมูลในการศึกษาทางด้านอื่น ๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชุมชนเก็บบาตร.(2554). "เอกสารชุมชนตำบลลำนางรอง 2554." 15 มกราคม 2554"
- ประเวศ วะสี. (2530). การสร้างสรรคภูมิปัญญาไทยเพื่อการพัฒนา.ชุมชนพัฒนา. กรุงเทพฯ.
- สายันต์ ไพเราะญติตร. (2550). การจัดการทรัพยากรทางโบราณคดีในงานพัฒนาชุมชน.โครงการหนังสือโบราณคดีชุมชน. กรุงเทพฯ : ศักดิ์โสภณาการพิมพ์.
- สายันต์ ไพเราะญติตร. (2547). กระบวนการโบราณคดีชุมชน: การวิจัยเชิงปฏิบัติการพัฒนาแบบมีส่วนร่วมเพื่อเสริมสร้างความสามารถของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษาและภาควิชาการพัฒนารัฐธรรมนูญ . สังคมสงเคราะห์ศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สุวรรณ สตาอานันท์และเนื่อน้อย บุญเนตร. (2535). ความคิดและภูมิปัญญาไทย คำ : ร่องรอยความคิด ความเชื่อไทย. โครงการเผยแพร่ผลงานวิจัย ฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. กรุงเทพฯ.
- เอกวิทย์ ณ ถलग.(2550). ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภูมิภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- เอกวิทย์ ณ ถलग.(2544). ภาพรวมภูมิปัญญาไทย. กรุงเทพฯ: อมรินทร์. พิมพ์ครั้งที่ 2.